

**PADRINS QUE FAN DE PARES:
UN DRET DE L'INFANT O UNA OBLIGACIÓ
DE LA PERSONA GRAN?**

Padrins que fan de pares: un dret de l'infant o una obligació de la persona gran?

Maria Antònia Gomila Grau
Belén Pascual Barrio

Resum

La responsabilitat de les famílies, concretament de les dones, pel que fa a la cura de les persones dependents generalment s'ha entès com una tendència natural d'algunes societats tradicionals en què valors com la solidaritat dins l'àmbit privat s'imposen sobre la protecció pública. Aquest argument està relacionat amb el model familista d'estat de benestar propi del sistema de protecció espanyol i del estats del sud d'Europa. Des d'una perspectiva diferent, més que d'una opció es tractaria d'una obligació que recau sobre les famílies, a causa d'un sistema ocupacional que no facilita a aquestes ocupar-se dels seus membres i d'un sistema públic insuficient. Concretament, en relació amb el paper que assumeixen els padrins en aquestes relacions de solidaritat familiar, al treball es presenten dades que mostren que als països del sud la freqüència en la cura dels padrins als néts és més baixa però la cura és més intensiva. Aquests estudis confirmen que un estat del benestar fort amb un grau elevat de cobertura social no redueix la solidaritat familiar. La inversió en polítiques familiars afavoreix la solidaritat intergeneracional, en tant que permet una complementarietat entre l'ajuda pública i l'ajuda familiar, sense esgotar ni saturar la darrera. A la inversa, la manca o un nivell molt baix d'inversió en polítiques familiars pot fer més precària l'ajuda.

Resumen

La responsabilidad de las familias, concretamente de las mujeres, del cuidado de las personas dependientes generalmente se ha entendido como una tendencia natural de algunas sociedades tradicionales en las que valores como la solidaridad en el ámbito privado se imponen sobre la protección pública. Este argumento está relacionado con el modelo familista de bienestar propio del sistema de protección español y de los estados del sur de Europa. Desde una perspectiva diferente, más que de una opción se trataría de una obligación que recae sobre las familias debido a un sistema ocupacional que no facilita a las mismas ocuparse de sus miembros y a un sistema público insuficiente. Concretamente, en relación al papel que asumen los abuelos en estas relaciones de solidaridad familiar, en el trabajo se presentan datos que muestran que en los países del sur la frecuencia en el cuidado de los abuelos a los nietos es menor aunque más intensiva. Estos estudios confirman que un estado del bienestar fuerte con un nivel elevado de cobertura social no reduce la solidaridad familiar. La inversión en políticas familiares favorece la solidaridad intergeneracional en tanto que permite una complementariedad entre la ayuda pública y la ayuda familiar, sin agotar ni saturar la última. A la inversa, la falta o un nivel muy bajo de inversión en políticas familiares puede precarizar la ayuda.

1. Introducció

Les necessitats bàsiques individuals i familiars depenen en gran part del temps de relacions comunitàries existents. Les relacions comunitàries i familiars conformen una xarxa de suport social que, com a vincle d'ajuda mútua, sovint compensa situacions de desprotecció. La cura d'infants per part dels membres de la família constitueix una necessitat de primer ordre davant una realitat social que ha vist transformades les estructures de la família, les condicions de treball, la situació demogràfica, la situació social i política, etc. L'envelliment de les poblacions europees ha produït una capacitat més gran de prestació d'ajuda i de solidaritat entre les generacions, ja que hi ha una considerable proporció de persones grans amb una gran capacitat de prestar ajuda a les generacions més joves, sigui econòmicament o instrumentalment (amb la prestació de serveis). Per altra banda, les condicions en què es troben moltes famílies (situació laboral, condicions de degradació social i econòmica, etc.) ha incrementat les necessitats de serveis i suport i no sempre les institucions públiques saben (poden o volen) respondre suficientment i/o adequadament a aquestes necessitats. Dins aquest context, els padrins, juntament amb altres familiars diferents dels pares, tenen un rol molt important en la cura dels infants de molt diferents maneres i en diferents graus i intensitat, en funció de les necessitats i condicions de la família. Així, quan parlem de padrins que cuiden els seus néts, ens referim tant a la cura puntual i irregular, molt associada a l'oci, a la consolidació de les relacions afectives entre padrins i néts, i deslligada de la idea de servei, fins a l'acollida i la custòdia legal dels infants per part dels padrins, que substitueixen per complet el rol educatiu i parental dels pares; enmig d'ambdues situacions, trobam els padrins cangur.

Els factors que hi incideixen són també múltiples i són determinants en les possibilitats que té la família d'organitzar-se mitjançant els padrins. En aquest sentit, la inversió pública en polítiques familiars i socials estimula l'intercanvi i la solidaritat familiar, en tant que permet a les diferents generacions prestar ajuda sense esgotar les seves capacitats (Igel, Sydlik 2011).

L'anàlisi de les dades del SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe 2004, 2006)¹ ha permès veure de manera comparativa a l'àmbit europeu de quina manera diferents factors i condicions determinen tant la incidència de la cura dels néts per part dels padrins com la influència dels models d'estat del benestar en aquest tipus de relacions. A partir de les anàlisis realitzades pel SHARE tant a l'àmbit europeu com espanyol, aquest treball vol recollir de manera teòrica els elements principals que defineixen la cura d'infants per part dels padrins, des d'una òptica múltiple. Per una part, un dels objectius del treball

¹ La majoria dels estudis sobre la cura d'infants per part dels padrins provenen de l'anàlisi de l'enquesta de 2004 (Hank, Buber; Szydik; Iger, Szydik...). Hi ha, en canvi, un estudi de l'enquesta del 2006 que analitza específicament el cas espanyol (Badenes, López 2011). Consultau dades del SHARE a: <<http://www.share-project.org/>>.

és donar una idea de la complexitat del fenomen a partir d'una visió general i comparativa dels factors que influeixen en la incidència de la cura d'infants per part dels padrins. Per una altra banda, el treball aborda el tema dels efectes i conseqüències que genera la cura d'infants a nivell individual (tant per als padrins com per als infants), familiar i social. En aquest sentit, les condicions que determinen les possibilitats i les capacitats dels padrins de prendre cura dels néts es vinculen amb les polítiques públiques de suport a les famílies i els serveis socials existents. En aquest sentit, i centrant-nos en el cas concret de la realitat espanyola actual, marcada per polítiques agressives de contenció de la despesa pública provocades per la crisi, el treball vol posar l'accent en el perill que suposa centrar el debat en les relacions familiars i la solidaritat intergeneracional com a principal (no subsidiari ni complementari) instrument de protecció i assistència dels individus. Descarregar la majoria del pes en les famílies pot generar conseqüències molt negatives tant per a aquestes, en tant que redueix i esgota la seva capacitat de garantir un mínim del nivell de benestar dels seus membres, com a l'àmbit social, en què pot generar fortíssimes desigualtats i degradar la cohesió social fins a nivells crítics.

2. Les polítiques de suport a les famílies a Espanya

Les polítiques públiques de benestar social es fonamenten en els principis d'individualització i universalització dels drets de la ciutadania. Aquest procés d'individualització dels drets socials de la ciutadania que es dona durant el procés de democratització de la societat espanyola, com és la igualtat entre homes i dones, suposa en el seu moment tensions a dos nivells: pel fet de rompre amb un model de respecte a l'autoritat patriarcal i de submissió a l'home (Alberdi 1999) i pel fet de xocar amb un model social i laboral centrat en l'home com a cap de família. A Espanya, la tensió apareix des del moment que comença a fer-se evident la desprotecció del treball femení i la càrrega de la responsabilitat sobre la dona, la tensió per conciliar el treball remunerat amb les necessitats de cura de les persones dependents (Flaquer 2000). Aquests elements repercuteixen inevitablement en la consecució de nivells òptims de conciliació de la vida laboral i familiar, i en la protecció dels drets bàsics individuals.

Trenta anys després de la implantació d'un sistema públic de protecció social, hi ha encara importants dèficits pel que fa a polítiques familiars. Les dades de l'Eurostat del 2009 situen Espanya (25,0) en les línies més baixes pel que fa a inversió en protecció social, molt per davall de la mitjana europea (30,0) o fins i tot d'altres països del sud d'Europa (Itàlia: 29,8; França: 33,0; Grècia: 27,9; Portugal: 26,9).²

² Eurostat: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=tps00098&toolbox=type>>.

El serveis d'atenció a la infància i la família (en mesura més gran que les deduccions fiscals) són estratègies que s'associen a l'increment de la fecunditat, la disminució de la pobresa infantil i l'increment dels nivells d'ocupació de les dones amb baixos ingressos. L'Estat espanyol encara presenta, en aquests indicadors, índexs especialment baixos pel que fa a fecunditat,³ índexs baixos pel que fa a presència de dones en el mercat laboral,⁴ i índexs elevats de pobresa infantil (UNICEF). Segons les dades del darrer informe d'UNICEF, la despesa pública destinada a família i infància a Espanya està entre les més baixes dels països rics i en darrer lloc a Europa. Les polítiques de protecció destinades a la infància s'han centrat molt en situacions d'especial vulnerabilitat però no en polítiques universals de benestar de la infància.

L'atenció a les famílies, tant des del punt de vista del desenvolupament de serveis d'atenció a les persones dependents com del suport a la conciliació de la vida laboral i familiar, no ha estat una vertadera prioritat a l'agenda política espanyola i, si ho va ser entre els 2004 i el 2007, ha tornat enrere. Les polítiques socials a Espanya tradicionalment s'han basat en prestacions monetàries i els serveis de protecció social no han tingut el mateix suport que a països amb tradició socialdemòcrata.

La política familiar queda relegada a un segon pla no tant per una qüestió cultural com per un model social familista basat en el treball masculí (*male breadwinner*) que centra el pes de la cura familiar en mans de les dones (Salido, Moreno 2007). La mateixa llei assigna obligacions a la família extensa per a la cura i assistència dels membres dependents i l'Estat actua únicament de manera subsidiària i mitjançant les administracions locals o regionals, fet que provoca diferències importants i una certa desigualtat entre regions (Hantrais 2004, 144). Pel que fa a les prestacions familiars, l'aspecte comú entre tots aquests països és precisament el seu baix nivell.

Amb un sistema de seguretat social molt vinculat al treball i de protecció social dependent de les relacions familiars (Esping-Andersen 1993; Hantrais 2004; Kuronen 2010) la responsabilitat d'atenció i cura a persones dependents, infants i gent gran recau directament sobre les famílies i, concretament, sobre les dones (Flaquer 2000). Les dones han assumit tradicionalment els costos derivats de tenir fills i el treball d'atenció i cura de les persones dependents. Actualment, moltes combinen el treball remunerat amb el domèstic destinat a l'atenció de les necessitats familiars.

Les xarxes familiars i la solidaritat intergeneracional són, doncs, el que aconsegueix la sostenibilitat de la cura i guarda de persones dependents. Però, en contra d'alguns arguments que justifiquen aquest model, la causa no és la «tradicional» solidaritat familiar

³ L'índex de fecunditat europeu l'any 2009 arribava a 1,59 fills per dona, enfront dels 1,40 d'Espanya, que en aquests dos darrers anys ha baixat fins a 1,36 fills per dona (dades d'Eurostat <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>).

⁴ La taxa d'ocupació de les dones era del 55,5%, enfront del 62,3% de la UE, enfora del 64,6% de França i molt més encara del 71% d'Alemanya o de més del 72% dels països escandinaus (dades d'Eurostat <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>).

ni una tendència natural a assumir aquestes responsabilitats, sinó l'obligació inherent a la família com a institució prestadora de serveis de protecció davant un sistema ocupacional que no els facilita ocupar-se dels seus membres i un sistema públic deficient i excessivament centrat en l'externalització dels serveis de cobertura a les persones dependents.

D'altra banda, les ajudes a les famílies en relació amb la criança s'han basat en una combinació de prestacions directes (universals o basades en la comprovació de mitjans), reduccions d'imposts (subvencions o crèdits), permisos de maternitat i subvencions per a la cura de nins, guarderies gratuïtes o subvencionades, habitatges subvencionats per a les famílies, etc. Però, en general, ha primat una forta tendència a prioritzar els serveis que «expulsen» de l'àmbit familiar la cura dels infants (escoles, guarderies) i minimitzar les ajudes orientades a la conciliació o que permeten la cura d'infants (i, en general, de persones dependents) en família (permisos, subvencions, prestacions, serveis a domicili...).

Un dels indicadors de la protecció a les famílies és la **cobertura de cura** dels infants petits. L'estudi de Keck i Saraceno (2011) mostra que, en el cas espanyol, hi ha una gran diferència entre la cobertura pública de serveis a la infància i la demanda i ús d'aquests. Amb dades del 2004, l'índex de cobertura de serveis era del 17%, mentre que l'índex d'ús de serveis a la infància (que inclou els privats) era del 39%. La diferència de 22 punts és fins i tot superior a la de Portugal (21 punts) i la d'Itàlia (14) i es distancia de la que presenten països com França (amb una cobertura pública superior a la cobertura d'ús) o els països escandinaus, amb un equilibri molt fort entre les dues cobertures (Keck, Saraceno 2011). Aquesta diferència tan gran en el cas espanyol indica fortes diferències en l'accés als serveis i corrobora el fet que la responsabilitat segueix recaient de manera molt intensiva sobre les famílies, sigui cobrint els serveis mitjançant la solidaritat familiar, sigui assumint el cost integral dels serveis externs (privats) a la infància.

Així i tot, la cobertura de serveis a la infància —escoles, activitats extraescolars— soluciona sols una part de la problemàtica de la cura de les persones dependents. Una bona xarxa d'escoles ajuda, però no arregla, altres problemàtiques com la incompatibilitat d'horaris laborals i escolars, o l'excés d'hores laborals que obliga les famílies a fer ús de serveis que cobreixin el temps que no poden ocupar-se dels fills (especialment en franges d'edat superiors als tres anys).

3. Relacions familiars i solidaritat intergeneracional: poder, voler o haver de?

La solidaritat familiar no depèn de l'existència d'un sistema de cobertura fort o feble. Els nombrosos treballs sobre el tema han mostrat clarament que un estat del benestar fort amb un grau elevat de cobertura social no solament no redueix la solidaritat familiar sinó que la intensifica.

Els estudis sobre l'estat del benestar a Europa⁵ assenyalen precisament que els graus més alts de solidaritat familiar dels països del sud d'Europa estan molt lligats als models deficients d'estat del benestar característics d'aquests països (Meil 2010). En canvi, altres estudis⁶ que han analitzat la família a països del nord d'Europa demostren que les relacions intergeneracionals segueixen essent molt fortes dins aquest context de la família moderna definida per l'individualisme. Cal, doncs, plantejar-se a què ens referim quan parlem de relacions familiars i a què ens referim quan parlem de solidaritat familiar. Precisament, les relacions familiars se sustenten sobre un complex tramut d'intercanvis (d'afecte, de béns, de serveis). Aquestes relacions tenen, doncs, un caràcter multidimensional que abraça aspectes instrumentals-funcionals, afectius i d'organització, determinats, alhora, per tota una sèrie de factors (Bengtson, Roberts 1991). Szydlik agrupa els factors condicionants de la solidaritat familiar en: *oportunitat*, *necessitat*, *família* i el que l'autor anomena *estructura cultural-contextual*. Aquestes quatre condicions agrupen alhora tota una sèrie d'elements que es conjuguen de diverses maneres i donen com a resultat també diferents maneres de viure i exercir la granparentalitat, alhora que mostren diferències significatives entre els països europeus. El joc entre les oportunitats i les necessitats de les generacions té un paper molt important. S'inclouen aquí els condicionants que fan que sigui possible la solidaritat intergeneracional i el grau en què aquesta és possible: les condicions laborals d'uns i altres, les condicions físiques i capacitats de les generacions grans d'oferir aquest suport... De fet, la literatura sobre el tema coincideix a apuntar que la provisió d'ajuda per part dels padrins amb la cura dels néts està més en relació amb les oportunitats dels padrins d'oferir aquesta ajuda que amb les necessitats dels fills adults. Les condicions de salut i de renda, la situació laboral, així com la distància residencial i el nivell educatiu, són determinants en la provisió d'ajuda dels pares als fills adults. Per exemple, pel que fa la situació laboral, és més determinant la dels padrins que no la dels fills, en tant que determina les possibilitats d'oferir ajuda al fills adults i la disponibilitat de temps que hi poden dedicar.

El nivell de renda dels padrins és també important en les possibilitats que tenen d'oferir una ajuda de cura que comporta una certa despesa econòmica (menjars, transport, altres transferències). Nivells de renda baixos minvarien la capacitat dels padrins de donar suport funcional (temps, servei, transferències econòmiques) als seus fills adults (Iger, Szydlik 2011, 219). En aquest sentit es refereix també l'estudi d'Attias-Donfut (1998), que afirma que una baixada de les pensions de jubilació (i, per tant, una minva en la seva capacitat d'oferir suport material a les generacions més joves) afectaria de manera molt negativa a tot el conjunt de la societat i faria més precària la situació de les famílies amb infants petits.

⁵ Esping-Andersen (1993) i Jane Lewis (2001), entre d'altres.

⁶ Gomila (2003), Attias-Donfut (1995), Jallinoja i Widmer (2011), entre d'altres autors.

El nivell educatiu i el nivell de renda d'uns i altres defineix també no solament la capacitat d'oferir el suport sinó el tipus de suport que es pot oferir als fills adults i el tipus de relació que s'estableix amb els néts. Un nivell educatiu elevat pot limitar la provisió d'ajuda en benefici d'una independència més gran i una més gran inversió en oci de la generació gran.

Els factors familiars i les estructures de necessitat estarien relacionats amb el fet que la presència d'infants petits incrementa les necessitats d'ajuda per part dels fills adults i, per tant, intensifica les relacions entre les diferents generacions. Els padrins es presten més a construir una relació afectiva amb els seus néts, mitjançant precisament l'establiment d'una relació funcional (de prestació d'ajuda) que pot presentar diferents nivells (temps, serveis, ajuda financera). Com més petits són els infants, més demanda hi ha d'ajuda per part dels pares (fills adults). A la inversa, com més edat tenen els padrins, menys confiança per part dels pares a deixar infants molt petits sota la seva responsabilitat.⁷ En aquest cas, emperò, hi entren en joc les capacitats de les persones grans. Òbviament, persones amb dificultats físiques i/o psíquiques poden assumir en mesura més petita les tasques que comporta la cura d'un infant petit.

Igel i Szydlik (2011, 212) es refereixen a les «estructures culturals-contextuals» com a totes les condicions de la societat en què les relacions intergeneracionals tenen lloc. Això inclou les condicions socials derivades de les polítiques fiscals i laborals, del mercat de l'habitatge i del conjunt de normes culturalment definides en grups específics (grups ètnics i culturals).

Les anàlisis comparatives que s'han fet a partir de les dades del SHARE (Igel, Szydlik 2011; Hank 2010; Hank, Buber 2009) mostren una clara correlació entre la solidaritat familiar i les polítiques públiques, no solament relatives a polítiques familiars, com puguin ser mesures de conciliació entre família i treball, permisos de maternitat, prestacions per a infants i provisió de serveis de cura de la petita infància, sinó també tot el sistema de pensions. Però aquesta correlació, en el cas del suport dels padrins als fills adults amb infants petits, no afecta el fet que hi hagi o no relació de solidaritat familiar al si de la família ja que, com acabam de dir, aquesta sempre es dóna; el que varia és la freqüència i intensitat en què aquesta és prestada. En aquest sentit, les dades del SHARE revelen que la solidaritat intergeneracional es dóna amb més freqüència en els països del nord i el centre d'Europa, mentre que la freqüència és més baixa en els països del sud d'Europa (Espanya, Itàlia, Grècia). En canvi, aquesta ajuda es dóna de manera més intensiva (més temps dedicat) en aquest darrer grup de països que no en el primer grup. Les anàlisis corroboren la idea que la inversió en polítiques familiars, lluny d'afeblir els vincles familiars, afavoreix la solidaritat intergeneracional, en tant que permet una complementarietat entre l'ajuda pública i l'ajuda familiar, sense esgotar ni saturar la darrera. A la inversa, la manca o un nivell molt baix d'inversió en polítiques familiars (característica dels models familistes

⁷ Que coincideix també amb una demanda més baixa de suport (almenys pel que fa a cura dels fills) per part dels fills adults, perquè els néts són més grans.

d'estat de benestar) redueix la capacitat d'oferir suport familiar i la fa més precària. Per així dir-ho, l'erosiona, l'esgota: la solidaritat familiar no està, doncs, definida per la dinàmica que caracteritza les relacions intergeneracionals,⁸ sinó per la necessitat, amb les conseqüències que se'n deriven, com nivells més alts d'estrès i sentiments de pèrdua de la independència per part de les generacions més grans.

Aquesta idea corrobora les dades aportades en el cas concret espanyol per Badenes i López (2011). L'estudi mostra que la cura dels membres familiars (infants petits, persones grans) és un desig de les famílies,⁹ però també declaren que no disposen de recursos suficients (de temps, materials, de serveis) i que es troben amb nombrosos obstacles per fer-ho.

4. Padrins que es responsabilitzen dels seus néts: la incidència de la guarda dels néts per part dels padrins (anàlisi del SHARE)

Els estudis sobre l'enquesta del SHARE reflecteixen els diferents factors que incideixen en el fet que els padrins cuidin els néts en els diferents països europeus. La dedicació dels padrins espanyols és de les més altes d'Europa, no quant a nombre de padrins que s'hi dediquen sinó quant a la intensitat en què ho fan. Forma part, juntament amb Grècia i Itàlia, dels països amb un índex més gran de cura per part dels padrins. La taula següent recull alguns aspectes:

Taula 1 | *Característiques de la cura dels néts a les llars on resideix algun padrí. SHARE 2006¹⁰*

País	Cuida néts	Nombre de néts	Viuen a la mateixa casa	Hores anuals de cura
Alemanya	39,29	3,46	9,85	590
Suècia	42,95	5,16	8,16	495
Països Baixos	52,97	4,30	8,69	581
Espanya	22,07	5,38	35,97	563
Itàlia	41,16	3,77	26,93	600
Grècia	28,65	4,67	32,33	676
França	31,54	5,54	16,80	801
Dinamarca	52,06	4,25	5,09	822
Suïssa	33,80	5,01	12,46	484
Polònia	37,80	5,75	47,07	724
Rep. Txeca	38,08	3,57	16,95	715

Font: Badenes, López 2011

⁸ Definides, segons Bengtson, per les sis dimensions d'associació, afecte, consens, funció, familisme i estructura d'oportunitat (1991).

⁹ Manifestat mitjançant les pròpies opinions de les famílies en les entrevistes.

¹⁰ Dades de Badenes i López, 2011.

Les dades mostren que la proporció de padrins que cuiden els néts és, en el cas espanyol, la més baixa dels països europeus analitzats,¹¹ com també les hores anuals de cura. Però, en canvi, presenta, juntament amb Grècia i Polònia, els nivells més elevats de coresidència. Això dona una idea dels mecanismes de funcionament i les dinàmiques familiars de solidaritat, ja que la coresidència facilita l'organització domèstica de l'assistència i cura de les persones dependents (Dykstra 2010). Així, les dades del SHARE 2004 reflecteixen que, si bé Espanya no entra dins els països en què més padrins cuiden néts, sí que entra dins un grup de països en què els cuiden de manera més intensiva. Així, les taules següents mostren una classificació de països en funció de la freqüència de la cura de néts per part dels padrins:

Taula 2 | *Intensitat de cura d'infants per part de padrins, per països. SHARE 2004*

Països amb índex més alt de cura per part dels padrins				Països amb índex intermedis de cura per part dels padrins				Països amb índex més baixos de cura dels néts per part dels padrins			
		H	D		H	D		H	D		
Grècia	Diari	9,9	11,3	França	3,2	3,3	Dinamarca	0,9	0,5		
	Setmanal	7	5,2		5,1	7,2		7,9	6,6		
	Menys freqüent	7,2	8,5		18	13,2		20,8	18,9		
	No cuiden	41	52,1		39,8	45,3		45,4	49,1		
Espanya	Diari	8,5	9,3	Alemanya	4	4,7	Suècia	1,4	1,6		
	Setmanal	5	5,5		8,7	6,4		8,2	8,5		
	Menys freqüent	5,7	7,4		12,3	8,7		17,5	19,3		
	No cuiden	37,2	40,5		41,1	47,3		44,9	44		
Itàlia	Diari	8,5	10,7	Bèlgica	4,5	4,8	Suïssa	2,2	4,3		
	Setmanal	4,9	5,1		12	10,6		8,9	6,6		
	Menys freqüent	3,5	5,6		14,4	12,3		9,8	6,6		
	No cuiden	35,6	39,9		44	47,5		44,4	45,3		
Àustria	Diari	2,9	3,4								
	Setmanal	7,1	8,3								
	Menys freqüent	12,1	6,9								
	No cuiden	42,9	46,9								

Com s'aprecia en aquesta darrera taula, els padrins d'Espanya, Itàlia i Grècia cuiden els néts diàriament en proporció més alta que els padrins dels països del nord i del centre d'Europa. Mentre que el 9,3% dels padrins espanyols tenen cura dels seus néts cada dia, solament el 4% d'Alemanya o el 2,2% dels padrins suïssos ho fan. La proporció de padrins que no cuiden els seus néts és també elevada en els països del nord i del centre; el 47,5% de padrins alemanys i belgues, per exemple, no cuida els seus néts; en canvi, els països del sud presenten proporcions més baixes.

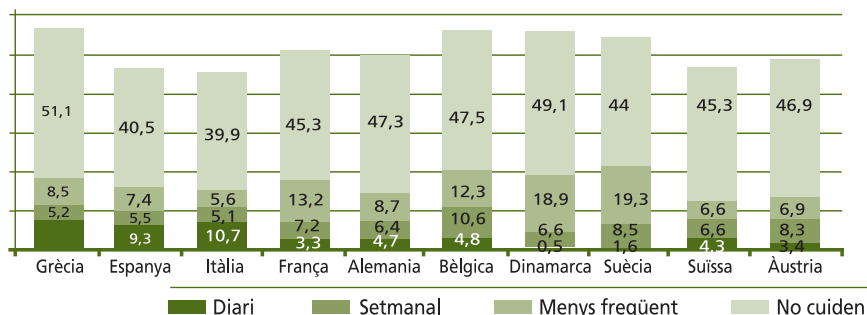
¹¹ Badenes i López (2011, 113) fan notar que les xifres del SHARE 2006 sobre el nombre d'hores de cura dels néts està referida al total dels padrins, cuidin néts o no, i no solament als padrins que cuiden néts. Això fa que sigui inferior al nombre d'hores que presenta la mitjana europea i la d'altres països del centre i del nord, amb una intensitat més baixa de la cura d'infants per part dels padrins.

Taula 3 | Cura dels néts de la població més gran de 65 anys a Europa i Espanya, SHARE 2004

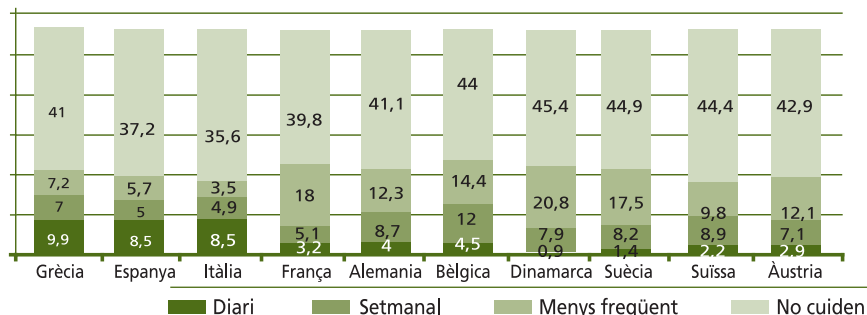
	Europa		Espanya	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Diari	4,4	5,1	8,5	9,3
Setmanal	8,1	7,3	5,0	5,5
Menys freqüent	13,0	11,6	5,7	7,4
No cuiden	41,1	45,5	37,2	40,5

Les diferències entre homes i dones també són evidents en els diferents països europeus, independentment de la incidència de la cura. Les padrines, i d'aquestes, la padrina materna, són les que gaudeixen majoritàriament de la confiança de les parelles joves per cuidar els néts. Els vincles socioafectius més forts entre mares i filles adultes són una característica bastant comuna arreu d'Europa, que es tradueixen en un nivell més alt d'intercanvi i solidaritat familiar.

Gràfic 1 | Padrines que cuiden els néts

Gràfic 2 | Padrins que cuiden els néts

Al marge dels factors culturals (que determinen el rol dels padrins en l'organització de les estructures socials i econòmiques d'un determinat país) i de les facilitats per desenvolupar aquesta tasca de cura dels néts (polítiques de suport a les famílies) (Silverston 2003, a: Hank, Buber 2009), hi ha tot un conjunt de factors que determinen la incidència en què els padrins cuiden els néts (*opportunity structure*) (Dykstra 2010). S'ha fet una combinació dels resultats assenyalats per Badenes i López del SHARE 2006 i per Hank i Buber del SHARE 2004 pel que fa a aquests factors i podríem agrupar-los en la taula següent:

Taula 3 | *Factors que determinen la incidència en què els padrins cuiden els néts*

Font	Factors	Nivell d'incidència
H i B	Edat	La incidència més alta és en padrins de 60-69 anys i la més baixa és en padrins de més de 70 anys.
B i L; H i B	Edat dels néts	Tenir almenys un nét de baixa edat (0-3 anys) incrementa les possibilitats que els padrins el cuidin. Les probabilitats es redueixen com més avançada és l'edat dels néts.
	Edat dels néts	Tenir almenys un nét de baixa edat (0-3 anys) incrementa les possibilitats que els padrins el cuidin. Les probabilitats es redueixen com més avançada és l'edat dels néts.
H i B; B i L	Sexe	Prevalença de la padrina per línia materna.
H i B; B i L	Estat civil dels pares dels menors	H i B afirmen que les probabilitats que els padrins cuidin els néts s'incrementen si els pares no tenen parella (monoparentals). En canvi, B i L sostenen que les probabilitats que els padrins cuidin els néts s'incrementen com més gran és el nombre de fills que viuen en parella.
H i B	Estat civil dels padrins	Si els padrins (homes) no tenen parella, s'incrementen les possibilitats de cuidar els néts. En canvi, no hi ha incidència pel que fa a l'estat civil de les padrines.
H i B; B i L	Residència	La incidència augmenta amb la coresidència i amb la proximitat residencial. En canvi, B i L, per al cas espanyol, no troben relació significativa entre la distància residencial i les probabilitats que els padrins cuidin néts. De fet, pel que fa a la solidaritat i relacions intergeneracionals, Gomila (2003) mostra que l'organització residencial de les llars de fills adults i pares grans no té gaire incidència tant en la cura dels infants petits com en la de persones grans dependents.
B i L	Composició de la llar dels padrins	Si les persones grans viuen soles, la incidència és més baixa.
B i L	Situació laboral dels padrins i dels fills adults	La situació laboral dels padrins incideix més en la cura dels néts que la situació laboral dels fills adults. En canvi, com més gran és l'autonomia laborals dels fills, més baixa és la probabilitat que els padrins cuidin els néts.
B i L	Concurrència de determinades malalties i/o depressió	No afecta la incidència de la cura. En canvi, H i B hi veuen una correlació si és la padrina qui pateix les malalties.
B i L	Concurrència de dificultats físiques per realitzar certes tasques —sí afecta la incidència	A dificultats més grans, incidència més baixa.
H i B	Suport institucional	L'existència de polítiques públiques de suport a les famílies incrementa la incidència de la cura.

continua

Font	Factors	Nivell d'incidència
B i L	Assistència d'altres persones	Quan els padrins cuiden altres persones s'incrementen les possibilitats de cuidar els néts.
B i L	Condicions econòmiques	Les dificultats econòmiques dels padrins no influeixen en les probabilitats de cura dels néts.

5. Les modalitats i tipologies de padrins cuidadors. Dels acolliments familiars en família extensa als padrins cangur

Al marge de la incidència d'aquests factors en la cura de néts, la prestació d'aquest servei per part dels padrins abraça diverses tipologies, no solament en funció de la implicació dels padrins en la criança i educació dels néts, sinó també en funció del seu reconeixement formal o legal. Pinazo i Ferrero (2003) estableixen una classificació del rol del padrins en la cura dels néts, en què distingeixen entre rol definit, rol difós i rol parental. En el rol definit s'inclouen els padrins que cuiden els néts de manera esporàdica, puntual i molt associada a l'oci i al foment de les relacions familiars. En el rol parental es troben els padrins que assumeixen formalment la guarda intensiva i quotidiana dels néts i a més n'assumeixen també la responsabilitat formal de la tutela. Els padrins cangur entren dins el grup de padrins amb un rol difós, poc clar i molt ambigu, perquè assumeixen un rol que no els correspon però tampoc els és reconegut formalment.

Els padrins amb guarda i/o tutela ordinària dels néts, reconeguda administrativament, quan els pares/mares estan incapacitats per desenvolupar el seu rol parental (a causa de situacions diverses: decés, toxicomania, problemes de salut mental, maltractament i/o abandonament del menor, internament en centres penitenciaris, negligència, mares fadrines molt joves, etc.) es pot desencadenar un procés d'acolliment familiar amb altres persones diferents dels pares. L'acolliment familiar pot ésser exercit per la pròpia família a través de l'acolliment administratiu (amb consentiment de la pròpia família), judicial (imposat pel jutge sense que hi hagi d'haver un consentiment de la pròpia família) o natural (no es declara situació de desprotecció i l'administració intervé per registrar quan l'acolliment passa a ser formal) (Pinazo, Ferrero 2003).

En aquests casos, el rol dels padrins està definit per una relació legal (acolliment simple, permanent i tutela ordinària), ja sigui assignada per via judicial (en cas de maltractaments, per exemple) o administrativa, i implica la coresidència.

Els padrins cuidadors amb guarda de fet assumeixen rols parental intermedis entre els padrins amb la guarda legal i/o tutela i els anomenats padrins cangur. La responsabilitat legal continua assignada als pares però són els padrins qui exerceixen la majoria de les activitats de cura, criança i educació dels néts. Les implicacions que aquesta situació té dins l'àmbit relacional són intenses, ja que els padrins, tot i que tenen la càrrega més gran

de feina, no tenen capacitat per prendre decisions sobre els néts (almenys formalment). Dins aquest grup s'han de diferenciar també dos perfils en relació amb la composició de la unitat familiar, amb presència o no dels pares (o d'algun dels pares) dels infants. En el cas en què cap dels pares conviu amb els menors i els padrins, es tracta de famílies «de generació botada» (Pinazo, Ferrero 2003).

La situació dels anomenats **padrins cangur** és també clara formalment, ja que els padrins ofereixen tots els serveis de cura i criança dels néts de manera intensiva (durant moltes hores al dia) i per períodes prolongats de temps, però, en canvi, no tenen cap responsabilitat legal sobre ells. L'ajuda oferta generalment està més motivada per ajudar econòmicament o instrumentalment els fills quan aquests treballen que no per substituir i/o assumir rols parentals. El model residencial de les unitats familiars no té cap incidència important, més enllà dels patrons residencials que propicia la mateixa solidaritat intergeneracional (Gomila 2003; Attias-Donfut 2008).

La incidència dels factors de gènere en la guarda i cura dels infants per part dels padrins és un fet destacable. Tot i que quantitativament les diferències són molt reduïdes,¹² molts dels estudis remarquen que són les padrines les que solen assumir el rol de cuidadores principals, amb una distribució ben definida de tasques per gènere: les padrines assumeixen la càrrega més gran de treball domèstic (cuinar, netejar roba...), mentre que els padrins assumeixen una càrrega més gran de provisió de recursos i aspectes administratius i de gestió domèstica (Gomila 2006; Pinazo, Ferrero 2003; Attias-Donfut 2008).

5.1. El balanç entre càrrega i beneficis de la cura intensiva dels néts

Tot i ser un fenomen molt estudiat als EUA, a causa precisament de les elevades proporcions que presenta, l'acolliment en guarda i/o tutela legal dels néts per part dels padrins és poc estudiat a l'àmbit europeu. Així i tot, alguns estudis mostren que en la majoria de països occidentals s'ha produït un augment d'aquest tipus d'acolliments en família extensa. A l'Estat espanyol, l'estudi de Del Valle i Bravo (2003) mostra que el 48% dels infants sota mesures de protecció es trobaven en acolliment residencial i el 52% en acolliment familiar (85% en família extensa i 15% en família aliena). Malgrat que les investigacions situen el percentatge al voltant del 70-80% (Fernández del Valle, Álvarez-Baz, Bravo 2002; Montserrat 2006; Molero, Albiñana, Gimeno 2006), en l'estudi consultat, els padrins acollidors són un poc més de la meitat (60%).¹³ Sembla, doncs, que l'acolliment en família és l'opció més desitjada i la que permet garantir més bé el benestar dels menors.¹⁴ El factor del gènere és també visible en aquestes situacions

¹² L'enquesta SHARE 2004 mostra tant per al conjunt europeu com als EUA un elevat nivell de participació dels padrins en la cura dels infants, molt similar al de les padrines (Hank, Buber 2009).

¹³ Un terç són oncles (32%) i la resta, germans (gairebé tots casats) i altres familiars. No s'han pres en consideració situacions de fet des del naixement, en què l'acolliment per part dels padrins sol ser bastant freqüent.

¹⁴ Pinazo i Ferrero (2003) en treuen les mateixes conclusions per al cas valencià.

d'acollida, en què predomina el perfil femení del cuidador, així com una prevalença de la família materna per sobre de la paterna.

En general, els estudis sobre l'acolliment dels infants per part dels padrins s'han desenvolupat principalment des dels àmbits dels infants que viuen o estan en risc de desemparament, maltractaments i risc psicosocial, però no tant des de l'àmbit de la vellesa o des de la perspectiva de les persones grans cuidadores (Picazo, Ferrero 2003). Molts dels estudis, especialment els desenvolupats als Estats Units (Miles 2001), han destacat els avantatges que representa la intensitat del contacte entre les generacions a través de la cura tant per als menors com per als padrins cuidadors. Altres estudis destaquen els beneficis de la família extensa, en tant que es minimitzen les ruptures i interrupcions en la vida dels infants (Hunt 2003) i dins la mateixa línia es troben també els estudis que destaquen l'estabilitat que representa l'acolliment en famílies extenses en relació amb altres models d'acolliment (Terling-Watt 2001).

Altres estudis, emperò, posen sobre la taula la problemàtica que representa la cura intensiva (en qualsevol de les modalitats, ja sigui en custòdia o no) en les persones grans cuidadores. Badenes i López (2011) posen l'accent precisament en els efectes que genera la situació de doble dependència que es deriven de la cura intensiva dels néts tant a nivell educatiu per als infants, com a nivell físic i emocional per als padrins.

Tanmateix, l'impacte en el benestar tant dels menors com dels padrins i la família com a conjunt difereix no solament en funció del grau d'implicació (Pinazo, Ferrero 2003) dels padrins en la cura dels néts sinó també en la modalitat (característiques) de l'ajuda proporcionada. Així, Villalba assenyala tot un seguit d'efectes positius i negatius de l'acollida en guarda i/o tutela que es diferencien dels efectes que arriba a tenir quan la cura dels néts no duu associada l'acolliment, tot i que l'activitat desenvolupada sigui molt intensiva. Villalba destaca els sentiments d'amor i ajuda envers fills i néts que implica la relació amb ells i l'augment en l'autoestima i el sentit de la vida que això genera. Sentir-se útils, veure créixer els néts de prop té conseqüències també en la percepció de la pròpia família i de la importància social que desenvolupa. En contrapartida, les alteracions i els conflictes que es produeixen en les relacions familiars (amb els fills adults, amb els néts, amb altres membres), les dificultats econòmiques, el cansament físic i psicològic, l'estrès, el desfasament generacional, les dificultats en el maneig de la relació i educació dels néts, la por del fracàs, el sentiment de manca de llibertat, etc. constitueixen importants factors de risc que incrementen els nivells d'estrès en les persones grans cuidadores i minimitzen els avantatges de l'acolliment en els infants (Villalba 2002). Precisament perquè són les dones les que fan de cuidadores, són també elles les que són més susceptibles de patir els efectes negatius.

Una de les principals diferències entre les situacions de custòdia i/o tutela dels néts per part dels padrins i la dels padrins cangur, que prenen cura dels néts per proporcionar

una ajuda als fills que treballen, està en les relacions que manté la generació gran amb els propis fills adults. Si la renúncia dels pares ha estat produïda per situacions d'abús de substàncies addictives, agressions o maltractament o malalties mentals, les relacions que mantenen amb ells són —si no de ruptura— negatives i en molts casos nocives (abusos) per a la dinàmica familiar. Les conseqüències psicològiques que se'n deriven són importants, en tant que l'acolliment implica reconèixer la problemàtica dels propis fills (Pinazo, Ferrero 2003), que sovint genera sentiments de fracàs, culpabilitat o ressentiment. Els padrins, en aquestes situacions, solen presentar graus d'estrès molt superiors als que presenten els padrins cangur (Carlini-Marlatt 2005, 8). Per la seva banda, molts d'infants en aquestes situacions es troben també psicològicament afectats per la pròpia relació amb els pares (Miles 2001). En contraprestació, aquestes situacions sí que solen tenir efectes positius en les relacions entre padrins i néts, ja que és mitjançant aquesta relació que es garanteix als infants un marc de protecció, vinculació, identitat positiva i estabilitat emocional. També per als padrins representa una font de benestar psicològic i afectiu.

Aquests sentiments s'han d'afegir a l'estrès que implica voler ser més bons cuidadors i l'estrès d'haver de proporcionar als néts els elements educatius i models parentals de què s'han vist mancats (Pinazo, Ferrero 2003). Aquests sentiments no es donen en els casos dels padrins cangurs. La situació és molt diferent, ja que aquests casos no impliquen la manca de models parentals adequats o positius, ni l'absència dels fills ni en l'educació ni en la cura, sinó un repartiment d'aquestes tasques. Al contrari, la problemàtica en aquests casos es pot centrar en els conflictes que poden existir entre els models de parentalitat que practiquen els padrins i els dels pares. El conflicte en aquest àmbit tendeix a fer prevaler els patrons dels pares per sobre dels padrins (Attias-Donfut, Segalen 1998; Attias-Donfut 1998).

En els casos en què la guarda dels néts per part dels padrins és una activitat regular i intensiva, els padrins tenen un paper molt important com a agents de socialització. Exerceixen una influència social directa sobre els néts en la transmissió de valors culturals i en la construcció de la identitat dels infants (Coenen-Huther, Kellerhals, Von Allen, a: Gomila 2006; Attias-Donfut 2008; Vincent 2005). Però precisament dins aquest àmbit, no sempre és vista de manera positiva. Badenes i López (2011, 109) destaquen precisament que el fet que els padrins hagin de mantenir un rol principal de cuidador-educador dels néts (que no els correspon) priva aquests de mantenir unes relacions afectives més obertes i lliures de responsabilitat, que es poden traduir en carències educatives importants. Així, si els padrins tenen una funció cabdal, tant de suport afectiu com de socialitzadors en la transmissió de valors i maneres de fer als néts, aquesta resulta més positiva quan es manté precisament aquest rol secundari (absent de responsabilitat) que permet complementar l'educació dels infants. La situació és diferent quan aquests padrins tenen la responsabilitat d'aquesta educació. El desfasament entre els seus patrons educatius i l'esgotament físic i psicològic que comporta la responsabilitat sobre la seva educació es converteixen, especialment en els casos d'acollida amb guarda i/o tutela, en un factor de risc que pot

tenir conseqüències en el nivell d'èxit escolar dels infants i en el desenvolupament de conductes inadequades. Alguns estudis americans han mostrat que en els casos en què els padrins tenen la tutela dels néts es produeix una distància/desconnexió més gran entre les generacions a nivell educatiu, a causa precisament de la distància entre les experiències i competències a nivell tecnològic o cultural entre padrins i néts (perquè hi ha un bot generacional). Tot i que és difícil valorar, atenent també les especificitats de cada cas, els avantatges i inconvenients de la distància entre els models culturals, cognitius i morals que hi pugui haver entre les diferents generacions, els referents, el suport i l'estabilitat afectiva que comporta aquesta relació són positius per a ambdues generacions.

Fora dels casos de tutela, la guarda intensiva (diària) dels néts comporta també conflictes en l'àmbit institucional. Quan són els padrins els que van a recollir els infants a l'escola, els que els duen al metge, són ells els que estan més en contacte amb els mestres, metges, etc.; la comunicació amb aquestes institucions es fa mitjançant els padrins en comptes dels pares i, a vegades, els límits o les fronteres de la responsabilitat poden no estar ben clars. La confusió entre l'interlocutor directe i el responsable últim necessita una coordinació i un intercanvi d'informació important amb els responsables entre un i l'altra, així com un elevat nivell de consens entre els responsables de la cria dels infants. Precisament, la indefinició dels límits de responsabilitat constitueix també una potencial font de conflicte entre padrins, fills i néts. Mantenir l'equilibri entre l'absència de responsabilitat formal però, alhora, tenir la responsabilitat educativa que representa la convivència —ensenyar a menjar bé, normes de comportament, hàbits higiènics, socials, relacionals, etc.— (Vincent 2005, 30) pot presentar problemes en l'exercici de l'autoritat. El consens en els models d'exercici de la parentalitat entre els pares i els padrins és cabdal en aquest sentit ja que, si no n'hi ha, els efectes són clarament negatius. La competència entre pares i padrins per fer prevaler certes normes i valors augmenta la confusió en l'infant i afecta directament les relacions entre les tres generacions. S'enllaça aquí amb el tema de les ambivalències de la solidaritat familiar, que s'expressen mitjançant les tensions que poden generar les relacions de dependència, de poder en la presa de decisions, de conflictes d'interessos, etc. Widmer i altres autors com Lüscher i Pillemer parlen de l'ambivalència de les relacions intergeneracionals, solidàries per un costat però alhora conflictives. De fet, Widmer (2011, 57) va més enllà i afirma que els conflictes s'inscriuen dins el marc de les relacions de solidaritat i donen un caràcter inherent a solidaritat i conflicte. «Guardar la bona distància» —com diuen Attias-Donfut i Segalen (1998)— esdevé, doncs, un aspecte clau i difícil que no tots saben gestionar correctament. Saber quan intervenir i quan mantenir-se al marge i evitar la competència en temes educatius sembla l'opció més adequada per tal d'oferir patrons educatius coherents i positius, però resulta molt difícil en contextos de guarda molt intensa.

En general, la cura regular i intensiva dels néts representa, en totes les situacions, una minva del nivell de benestar dels padrins. La pèrdua d'espais d'oci i temps per a un mateix és un dels elements generadors d'estrès en els cuidadors. Però, a més, alguns estudis

mostren que quan l'ajuda familiar és més llarga del previst acaba produint conseqüències negatives tant en la part que proporciona l'ajuda (que va perdent aquesta capacitat d'oferir suport) com en la part que rep l'ajuda (que perpetua una situació de dependència), amb implicacions en la degradació de les relacions (Ribert 2006, 102). Això té a veure també amb la percepció de càrrega que la cura dels néts representa per als padrins. Sembla que els recursos psicològics tenen un fort impacte i influeixen en l'autoestima dels cuidadors i la seva capacitat de fer-hi front (Pearlin, Schooler a: Pinazo, Ferrero 2003).

Tanmateix, les distintes situacions (custòdia i guarda i tutela, per una part, i padrins cangur, per l'altra) presenten diferències en la construcció identitària i en l'autorepresentació/autodefinició dels padrins. En els casos d'acolliment amb guarda i tutela, padrins i néts contribueixen a la creació d'un rol combinat de pares-padrins que no es dona en el cas de padrins cangurs. Si en el primer cas es dona una certa confusió perquè els padrins es converteixen en pares substituïts, en el segon cas els rols estan perfectament definits, tot i que el pes més gran de la guarda recaigui sobre els padrins. En aquest darrer cas, no hi ha substitució i la diferenciació dels rols (així com els límits en la responsabilitat sobre els infants) està definida pel tipus de relació que manté cada generació amb l'altra.

Els factors socioeconòmics i, en concret, la disponibilitat de recursos suficients per fer front a la responsabilitat de l'acollida, la cura i l'educació dels néts és un element que també afecta el benestar psicològic i el grau d'estrès que experimenten els padrins cuidadors.

Tot i que les dades quantitatives del SHARE 2006 analitzades per Badenes i López (2011) no permeten assenyalar una relació entre la incidència de la cura i la dificultat econòmica, ja que únicament tenen en compte la situació dels padrins i no la dels pares, es pot suposar que el grau d'estrès o de preocupació pels recursos és més gran en els casos dels padrins que tenen la guarda i custòdia dels néts. En el cas dels padrins cangur, la preocupació pels recursos, tot i que present, no és tan gran precisament perquè es compta amb les aportacions dels fills. En tot cas, sovint la prestació d'ajuda dels padrins cangur va molt més enllà de la guarda dels infants. Entra dins el joc de la solidaritat intergeneracional que implica l'intercanvi de regals i béns, a més de la prestació de serveis.

L'estrès generat per la preocupació per la suficiència dels recursos s'afegeix, doncs, als efectes negatius sobre la salut física (esgotament físic) i mental (depressió, baixa autoestima, aïllament...) dels padrins que es veuen en l'obligació de cuidar els néts de manera intensiva.

En contrapartida, els treballs tant quantitius a partir de les dades del SHARE com qualitius (Badenes i López, Hank, Attias-Donfut...) coincideixen amb la positivitat dels efectes que la cura dels néts proporciona tant als padrins com als infants mateixos. Sembla clar també que la diferència està no tant en el fet de cuidar els néts com en l'obligació de fer-ho.

Les polítiques dirigides a donar suport a les persones dependents (siguin menors o persones grans), sense ànim de substituir les famílies sinó permetent la combinació dels serveis familiars amb els externs, sembla que generen nivells més alts d'acceptació. La tendència de moltes iniciatives públiques a dirigir els esforços de l'atenció a la dependència a través de serveis externs que desposseeixen les famílies de gran part de les seves funcions és tan nociva com les que descarreguen sobre aquestes tot el pes de l'ajuda als membres més dependents. Aquestes polítiques no fan sinó erosionar o esgotar la família en la seva capacitat de ser una xarxa cohesionada de protecció dels seus membres (Badenes, López 2011).

Precisament, polítiques familiars de conciliació treball-família que permetin complementar la solidaritat familiar i l'ajuda que proporcionen els serveis externs és encara un tema pendent a Espanya en general i a les Illes Balears en concret. L'actual oferta de serveis d'escoletes —incrementada els darrers anys— no soluciona, ni de lluny, les necessitats de guarda dels infants, precisament perquè es dona en un marc de manca de serveis públics de guarda d'infants, desajustament d'horaris laborals i escolars, desajustament de vacances escolars i laborals, jornades laborals de 37,5 hores que no permeten als pares fer-se càrrec dels fills i obliga a acudir a l'ajuda dels padrins per poder atendre els infants.

6. Consideracions finals

En l'actual context de crisi, la incidència de l'atur, especialment forta en el cas espanyol, pot acompanyar-se de canvis quant a la cura dels infants i les relacions intergeneracionals. En primer lloc, podríem pensar que la crisi es pot traduir en la disminució del nombre de padrins que exerceixen el rol de cuidadors (definit o difós) pel fet que molts pares i mares poden exercir rol parental integralment. Concretament, en el cas de les dones, davant una manca de polítiques de conciliació, se'n veu restringida la inserció en l'àmbit laboral. L'increment dels pares i mares que són la principal font d'educació i cura dels infants o, per exemple, la disminució d'infants que queden als menjadors escolars i a les activitats extraescolars (recurs de conciliació molt important en el context espanyol) són dos dels efectes que ja es poden observar.

En segon lloc, quan els padrins assumeixen la responsabilitat de tenir cura dels seu néts, a causa de la manca de polítiques d'infància, es veuen empesos a fer-ho de manera molt intensiva. Sovint, la prestació d'ajuda dels padrins cangur va molt més enllà que la guarda dels infants. Entra dins el joc de la solidaritat intergeneracional que implica l'intercanvi de béns, a més de la prestació de serveis. Actualment, l'estrès generat per la preocupació per la suficiència dels recursos s'afegeix als efectes negatius sobre la salut física (esgotament físic) i mental (depressió, baixa autoestima, aïllament...) dels padrins que es veuen en l'obligació de guardar els néts de manera intensiva. Depèn del grau d'implicació i la modalitat de cura el fet que els efectes sobre el benestar dels implicats siguin positius o

negatius. La cura intensiva, ja sigui en custòdia o no, en les persones grans cuidadores, és un tema que ha de ser investigat amb profunditat. Estudis com el de Badenes i López (2011) obren la possibilitat d'analitzar els efectes de la «doble dependència» que es deriven de la cura intensiva dels néts tant a nivell educatiu per als infants, com a nivell físic i emocional per als padrins.

En tercer lloc, la crisi podria influir en el paper i en les noves formes d'envelliment actiu que s'havien assolit i produir un retancament de les persones grans dins l'àmbit familiar davant la necessitat de proporcionar suport a la família amb la cura dels néts. La disponibilitat de temps per a activitats formatives, d'oci i temps lliure, o de voluntariat, es pot haver vist afectada. En general, la cura regular i intensiva dels néts representa, en totes les situacions, una minva del nivell de benestar dels padrins. La pèrdua d'espais d'oci i de temps per a un mateix és un dels elements generadors d'estrès en els cuidadors.

En relació amb els futuribles plantejats, podríem definir dos escenaris: per una banda, continuaria la funció de cura pel fet que els pares tenen una necessitat més gran d'ingressos i no disposen de recursos per a la conciliació; per altra, la funció econòmica passaria a ser un dels elements principals de suport material dels padrins als pares i als néts.

En el primer escenari, l'empitjorament de les condicions econòmiques de les famílies i la desaparició de certs serveis de conciliació (augment d'hores de treball, privatització de certs serveis a la infància...) empeny més que mai els pares i mares a la recerca d'ingressos més alts i genera un increment de la participació dels padrins en l'assistència dels néts. En qualsevol dels casos, el que sí sembla clar és que en un escenari o en un altre, la solidaritat familiar seguirà tenint un paper cabdal en el benestar i supervivència de les famílies. En el segon escenari es podria, fins a cert punt, transformar la solidaritat intergeneracional en la prestació d'ajuda financera i material més que no en la prestació de serveis.

A Espanya, els padrins cangur ofereixen tots els serveis de cura i criança dels néts de manera intensiva (durant moltes hores al dia) i per períodes prolongats de temps. L'ajuda oferta generalment està més motivada pel fet d'ajudar econòmicament o instrumentalment els fills quan aquests treballen que no per substituir i/o assumir rols parentals. Tot i que el seu rol no és reconegut formalment, la intensitat de les relacions pot provocar que els límits no quedin clars. La indefinició dels límits de responsabilitat constitueix una potencial font de conflicte entre padrins, fills i néts. A part, un altre factor de risc és la problemàtica que es pot generar per la divergència entre els models de parentalitat que practiquen els padrins i els dels pares. Es tracta de les ambivalències pròpies de la solidaritat familiar, el conflicte inherent a les relacions de dependència. La importància de «guardar la bona distància», de saber quan intervenir i quan mantenir-se al marge, i evitar la competència en temes educatius són algunes de les alternatives que poden facilitar patrons educatius coherents i positius.

Referències bibliogràfiques

ACF (Administration for children and families) (2007) Region IV: «Cuando los abuelos crían a sus nietos». EUA: Department of health and human services. <http://www.acf.hhs.gov/opa/doc/grandparents_spanish.pdf>.

Alberdi, I. (1999): *La nueva familia española*. Madrid: Taurus.

Attias-Donfut, C.; Segalen, M. (1998): *Grand-parents. La famille à travers les générations*. París: Odile Jacob.

Attias-Donfut, C. (2008): «Les grand-parents en Europe: de nouveaux soutiens de famille». *Informations Sociales 2008/5*, núm. 149. <<http://www.cairn.info/revue-informations-sociales-2008-5-page-54.htm>>.

Attias-Donfut, C. (1995) (dir.): *Les solidarités entre générations. Vieillesse, familles, état*. París: Nathan.

Badenes, N.; López, M. T. (2011): «Doble dependencia: abuelos que cuidan nietos en España». *Revista de servicios sociales, Zerbitzuan*, 47. Govern Basc.

Bengtson, V. L.; Roberts, R. E. (1991): «Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction». *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870.

Carlini-Marlatt, B. (2005): *Grandparents in Custodial Care of their Grandchildren: A Literature Review*. Mentor UK Grandparents project *Conceptual and methodological fallacies*. Carlo Alberto Notebooks. <<http://www.carloalberto.org/assets/working-papers/no.229.pdf>>.

Dykstra, P. A. (2010): *Intergenerational Family Relationships in Ageing Societies*. United Nations Economic Commission for Europe. <http://www.multilinks-project.eu/uploads/papers/0000/0050/Intergenerational_family_relationships_in_ageing_societies_aug10.doc.pdf>.

Esping-Andersen, G. (1993): *Los Tres mundos del Estado de Bienestar*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1993.

Fernandez del Valle, J.; Bravo, A. (2003): *La situación del acogimiento familiar en España*. Madrid: Ministeri de Treball i Assumptes Socials.

Fernández del Valle, J.; Álvarez-Baz, E.; Bravo, E. A. (2002): «Acogimiento en familia extensa. Perfil descriptivo y evaluación de necesidades en una muestra del Principado de Asturias». *Bienestar y Protección Infantil*, I (1), 33- 55.

Flaquer, L. (2000): *Las políticas familiares en una perspectiva comparada*. Barcelona: Fundació la Caixa.

Gomila, M. A. (2006): «Continuités et changements des rapports de solidarité familiale dans les tres îles de la Méditerranée». *Recherches Familiales*. UNAF. <<http://www.cairn.info/revue-recherches-familiales-2006-1.htm>>.

Gomila, M. A. (2003): *Servir els vells, cuidar els pares. Una perspectiva antropològica de les relacions intergeneracionals a través de l'assistència de les persones majors*. <<http://es.scribd.com/doc/22730477/Servir-Els-Vells-Cuidar-Els-Pares>>.

Hank, K.; Buber, I. (2009): «Grandparents caring for their grandchildren: Findings From 2004 Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe». *Journal of Family Issues*. Vol. 30, núm. 1, 53-83.

Hank, K. (2010): «Societal determinants of productive ageing: A multilevel analysis across 11 European countries». *European Sociological Review*, 27 (4): 526-541. DOI: 10.1093/esr/jcq023.

- Hantrais, L. (2004): *Family Policy Matters. Responding to family change in Europe*. Bristol.
- Hunt, J. (2003): *Family and Friends Carers. Report prepared for the department of Health*. <<http://www.doh.gov.uk/carers/familyandfriends.htm>>.
- Igel, C.; Szydlik, M. (2011): «Grandchild care and welfare state arrangements in Europe». *Journal of European Social Policy*, juliol 2011, vol. 21, núm. 3, 210-224.
- UNICEF (2011): *Informe Unicef. 20 años de la Convención sobre los Derechos del Niño: retos pendientes 2010-2011*. <http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/Informe_Infancia_es.pdf>.
- Jallinoja, R.; Widmer, E. (2011): *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practices of Relatedness*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Keck, W.; Saraceno, C. (2011): *Comparative childcare statistics in Europe*.
- Kuronen, M. (2010): *Research on family and Family Policies in Europe. Final Report 2011*. Commission of the european communities research directorate-general. Family Platform. <<http://www.google.es/search?sugexp=chrome,mod=11&sourceid=chrome&ie=UTF-8&q=family+policy+in+europe>>.
- Lewis, J. (2001): «The decline of the male breadwinner model: implications for work and care». *Social politics*, 8 (2). pàg. 152-169.
- Lüscher, K.; Pillemer, K. (1998): «Intergenerational Ambivalence. A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life», *Journal of Marriage and Family*, vol. 60, 2, pàg. 413-425.
- Meil, G. (2011): *Individualización y solidaridad familiar*. Colección Estudios Sociales, núm. 32. Obra Social la Caixa.
- Miles, S. (2001): *Grandparents Raising Grandchildren*. West Virginia University publications. <<http://www.wvu.edu/~exten/infores/pubs/fypubs/240.wl.pdf>>.
- Pearlin L.; Schooler C. (1978): «The structure of coping». *Journal of Health and Social Behavior*, 19: 2-21.
- Pinazo, S.; Ferrero, C. (2003): «Impacto psicosocial del acogimiento familiar en familia extensa: el caso de las abuelas y los abuelos acogedores». *Revista Multidisciplinar de Gerontología*, núm. 13 (2) 89-101.
- Ribert, E. (2006): «Les déterminants du soutien familial apporté aux allocataires du RMI». *Recherches familiales*, 2006/1, núm. 3, pàg. 101-111.
- Salido, O.; Moreno, L. (2007): «Bienestar y políticas familiares en España». *Política y Sociedad*, vol. 44, núm. 2, 101-114.
- Siegrist, J. (ed.) (2010): «Social and Family Context». <http://share-dev.mpisoc.mpg.de/fileadmin/pdf_documentation/FRB2/Chapter_5.pdf>.
- Terlingwatt, T. (2001): «Permanency in kinship care: An exploration of disruption rates and factors associated with placement disruption». *Children and Youth Services Review*, 23 (2), 111-126.
- Villalba, C. (2002): *Abuelas cuidadoras*. València: Tirant lo Blanch.
- Vincent, S. (2005): «Etre grands-parents aujourd'hui». *Dossier d'Etude n. 72. Allocations familiales*.
- Widmer, E.; Lüscher, K. (2011): «Les Relations Intergénérationelles au Prisme de L'Ambivalence et des Configurations Familiales». *Recherches Familiales UNAF*. <<http://www.cairn.info/revue-recherches-familiales-2011-1.htm>>.

Autores

MARIA ANTÒNIA GOMILA GRAU

Palma de Mallorca, 1966. Llicenciada en Ciències Polítiques i Sociologia per la Universitat Complutense de Madrid.

Doctora en Història per l'Institut Universitari Europeu (Florència, Itàlia).

Becària postdoctoral a les universitats de Cambridge (Regne Unit) i Provença (França) i becària Marie Curie de la Comissió Europea a la Universitat de Provença, on ha desenvolupat un projecte de recerca sobre les relacions intergeneracionals a la Mediterrània.

Professora ajudant doctora al Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del grup de recerca GIFES. Les seves actuals línies de recerca se centren en les relacions familiars i les funcions educatives de la família, amb un interès especial en les relacions entre famílies i escola.

BELÉN PASCUAL BARRIO

Palma de Mallorca, 1968. Llicenciada en Sociologia i Ciències Polítiques per la Universitat Complutense de Madrid. Doctora en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears.

Professora col·laboradora al Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Membre de l'equip d'investigació GIFES, desenvolupa la seva tasca de recerca en projectes d'investigació educativa i social relacionats amb la pedagogia social i la sociologia de l'educació, en els àmbits de la intervenció socioeducativa en la família, l'anàlisi del sistema educatiu i la intervenció comunitària. Des de juliol de 2009, és vicedegana de la Facultat d'Educació i cap d'estudis d'Educació Social.